

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เนื่องจากผู้เขียนและคณะรณรงค์สร้างฝายต้นน้ำลำธาร ซึ่งเป็นองค์กรเอกชนได้อาศัยแนวทางของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ได้ทรงมีพระราชดำริ เกี่ยวกับการพัฒนาพื้นที่เสื่อมโทรม โดยการใช้ฝายต้นน้ำลำธารที่นำมาปฏิบัติจนประสบผลสำเร็จ แล้ว ณ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ อำเภอคอยสะเกิด จังหวัด เชียงใหม่ มาเป็นต้นแบบรณรงค์ชักชวนราษฎรในจังหวัดต่างๆ ทางภาคเหนือของประเทศไทย ร่วมมือกันสร้างฝายต้นน้ำลำธาร ยึดหลักการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผลประโยชน์ และร่วมเผยแพร่ จากการสร้างเครือข่าย กระจายความรู้ ร่วมหมู่ช่วยทำ ย้ำความยั่งยืน บนพื้นฐานการพัฒนาและ พึ่งตนเอง

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ คือ ราษฎรที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านต่อ หมู่ที่ 3 ตำบลน้ำโจ้ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง จำนวนทั้งหมด 410 ครัวเรือน ทำการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย ได้ประชากรกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 150 คน รวบรวมข้อมูลจากการใช้แบบสัมภาษณ์แบบไม่มี โครงสร้าง การสังเกต ทั้งแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ผลทางสถิติ โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ใช้วิธีการคำนวณหาน้ำหนักของคะแนนเฉลี่ย (weight mean score)

จากผลการวิจัยพบว่า ประชากรกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาส่วนใหญ่เป็น เพศชายประชากรทั้งหมดมีอายุเฉลี่ย 41.88 ปี มีสถานะสมรส การศึกษาจบชั้นประถมศึกษา อาชีพรับจ้างทั่วไป พื้นที่ส่วนใหญ่ใช้ในการเกษตร แหล่งน้ำได้จากแม่น้ำและฝายทดน้ำ ได้รับ ข่าวสารการสร้างฝายต้นน้ำลำธารจากหอกระจายข่าวภายในหมู่บ้าน กลุ่มตัวอย่างมีความรู้ ความเข้าใจในการสร้างฝายต้นน้ำลำธารในระดับดี มีส่วนร่วมในการปรึกษาหารือในระดับสูง การขาดแคลนน้ำในฤดูแล้ง การคิดถึงอดีตของหมู่บ้านที่มีแต่ความอุดมสมบูรณ์ การรณรงค์สร้าง ฝายต้นน้ำ ลำธารในวันสำคัญต่างๆ เช่น วันจักรี วันเฉลิมพระชนมพรรษาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระบรมราชินีนาถ รวมถึงการที่ราษฎรมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา

ของชุมชน เป็นสิ่งกระตุ้นให้ราษฎรร่วมมือกันสร้างฝายต้นน้ำลำธาร กลุ่มตัวอย่างเห็นว่าฝายต้นน้ำลำธารมีประโยชน์ และเคยเข้าร่วมรณรงค์สร้างฝายต้นน้ำลำธารในชุมชน เห็นด้วยกับการแก้ไขสภาพของลำห้วยที่ขาดแคลนน้ำ เห็นด้วยกับการปลูกต้นไม้ควบคู่กับการสร้างฝายต้นน้ำลำธาร เป็นการอนุรักษ์พื้นที่ต้นน้ำอีกวิธีหนึ่ง การสร้างฝายต้นน้ำลำธารทำให้ชุมชนมีแหล่งอาหารเพิ่มขึ้น การทำฝายเติมพื้นที่ลุ่มน้ำทำให้ป่าไม้ฟื้นตัวเร็วขึ้น ควรสงวนแหล่งน้ำด้านหน้าฝายต้นน้ำลำธาร เพื่อใช้เป็นแหล่งขยายพันธุ์ของสัตว์น้ำ กลุ่มตัวอย่างเห็นด้วยกับการที่โรงเรียนในชุมชนนำนักเรียนสำรวจบันทึกถึงสภาพความเปลี่ยนแปลงของพื้นที่โดยรอบฝายต้นน้ำลำธาร กลุ่มตัวอย่างตอบว่า ฤดูร้อนเป็นฤดูที่เหมาะสมที่สุด ในการสร้างฝายต้นน้ำลำธาร เนื่องจากเป็นช่วงที่ว่างจากการทำการเกษตรและเป็นช่วงปิดภาคเรียนของนักเรียนกลุ่มตัวอย่าง เคยรับจ้างสร้างฝายต้นน้ำลำธารที่มีการจ้างทำ โดยหน่วยงานราชการและเห็นว่าฝายที่จ้างทำโดยหน่วยงานราชการ มีราคาจ้างที่เหมาะสม ส่วนวิธีการสร้างฝายต้นน้ำลำธารที่เหมาะสม คือ การที่ทางหน่วยงานราชการจัดงบประมาณซื้อวัสดุก่อสร้างให้ราษฎรจะสมทบเป็นแรงงานก่อสร้างรวมถึงการจัดตั้งคณะกรรมการดูแลฝายต้นน้ำลำธารที่ก่อสร้างไว้ในชุมชน กลุ่มตัวอย่างเห็นด้วยกับการเผยแพร่แนวคิดในการรณรงค์ขยายผลการสร้างฝายต้นน้ำลำธารสู่ชุมชนใกล้เคียง เพื่อร่วมกันอนุรักษ์ดิน แหล่งน้ำ และป่าไม้ ให้อยู่ยืน ปัญหาและอุปสรรค เนื่องจากฝายต้นน้ำลำธารที่ได้รณรงค์ก่อสร้างไว้เป็นฝายแบบชั่วคราว (ไม้ไผ่) ซึ่งมีความแข็งแรงน้อย อายุการใช้งานสั้น การซ่อมแซม บำรุงรักษาเป็นเรื่องยุ่งยาก กลุ่มตัวอย่างจึงเห็นด้วยในการปรับเปลี่ยนรูปแบบจากฝายแบบชั่วคราว (ไม้ไผ่) เป็นฝายแบบกึ่งถาวร (หินก่อ) ซึ่งเก็บน้ำได้มากกว่ามีความคงทนแข็งแรง การดูแลบำรุงรักษาอย่าง ซึ่งทางองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อบต.) ควรเข้ามามีบทบาทในการรณรงค์สร้างฝายต้นน้ำลำธารในชุมชนเพื่อความต่อเนื่องและยั่งยืน

This research had adopted His Majesty the King's initiative on developing degenerated lands by means of building check dams. This royal initiated project has been successfully conducted at Huai Hong Khrai Royal Development Study Center in Doi Saket district, Chiang Mai province. The project has long been a successful model of check dam projects by many communities in different provinces in northern Thailand.

The population in this research were villagers from 410 households in Mu 3 of Ban To, Nam Cho sub-district, Mae Tha district, Lampang province. Simple sampling was used and 150 samples were obtained. Data collection methods used were interviews and participatory and non-participatory observations. The data were then analysed by means of descriptive statistics, percentage, and mean with the use of weight mean score.

The research found that the sample population were mainly male with an average age of 41.88 years old. They were married, had basic education, and worked as paid labourers. Most lands were used for agriculture. Main water resources were rivers and irrigation weir. The sample population received information about check dam from information points in their community. They acquired a good knowledge of check dam building and had a high level of cooperation. There was a lack of water supply in the dry season. Remembrance of good old days in the community was recounted. Campaigns on check dam building, especially during important public holidays such as Chakri's Day, the King's birthday, and the Queen's birthday, resulted in the participation of people in solving their common problems and encouraging them check dam. They agreed on reviving dried out water sources by building a check dam together with growing more trees. The check dam could contribute to the fertility of the community, hastening the revival of community forests. An area of water in front of the check dam should be reserved for the breeding of aquatic animals. Furthermore, the sample population agreed on local schools bringing their students on a study trip to observe ecological changes in the check dam area. According to the sample population, the dry season was the best time to build the check dam because they were not engaged in a job in agriculture as well as it was during a school break that a group of sample students could participate in the check dam building. They agreed that check dam building supervised by a government organization offered them a reasonable wage and a budget and building materials should be prepared for them, who contributed their labours to the job. They also wanted the government organisation help them in setting up a committee responsible for the supervision of the check dam. In addition, they agreed on distribution of idea of check dam building to neighbouring communities so that they could conserve their natural resources including soils, water and forests. A major problem found after the check dam had been built was that it was easily damaged because it was made from bamboos, resulting in a short life of utility and repeated repairs which always caused difficulties. Therefore, they agreed on restoring the bamboo check dam with lay rocks check dam. The lay rock check dam could keep more volume of water in storage and was more durable and convenient for maintenance by the community itself.